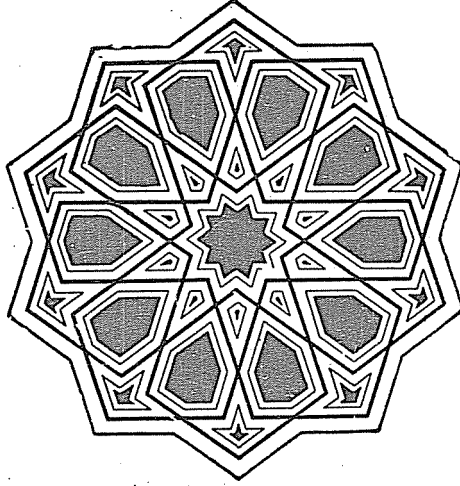

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

I - IV

1956

MARS T. ve S. A. Ş. MATBAASI — ANKARA

1 9 5 8

SUNEN-İ EBÛ DÂVÛD NÜSHALARININ RİVAYETİ(*)

Yazan: Prof. Dr. James ROBSON

Çeviren: Talât KOÇYİĞİT

Manchêster Üniversitesi Profesörlerinden

Ebû Dâvûd Süleymân İbnu'l-Eş'as es-Sicistânî (202-275/817-889), sunniler tarafından kabul edilen altı nüfuzlu hadis kitabından birisi olarak tanınmış Sunen'in müellifidir. Ebû Dâvûd, toplamış olduğu 500.000 hadisten 4800 ünü bu esere almıştır ve İbn Dâsa, bir otorite olarak bu keyfiyeti belirtmek bakımından sık sık zikrolunur. Sunen'de, bu hadislerle sahih, sahih görülen ve sahihe yakın olan hadisler olmak üzere büyük bir yer verilmiştir. Fakat Ebû Dâvûd, bir insan için dinî rehber olarak yalnız dört hadisin zarurî olduğunu da ilâve eder:

- 1) Ameller niyetlerle hükmolunur.
- 2) Kendisine ait olmayan şeyden çekinmek müslüman kişinin hüsnündendir.
- 3) Bir mü'min, kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe mü'min sayılmaz.
- 4) Halâl ve haram beyyindir, fakat araları meşkûktur (1).

Ebû Dâvûd, gerek muasırları ve gerekse daha sonra gelenler tarafından bir muhaddis olarak saygı görmüştür. Mûsâ ibn Hârûn (214-294), Ebû Dâvûd'un dünyada hadis için, ahirette cennet için yaratıldığını söyler (2). Ebû Bekr es-Sâğânî ve İbrahim el-Harbî (198-285), demirin Dâvûd (a.s) için yumuşatılmış olduğu gibi, hadisin Ebû Dâvûd için kolaylaştırıldığını söylerler (3). Hazreti Peygamberin, hadislerini ezberlediği için Ebû Dâvûd'un ağzından öpmesine müsaade edilmesini isteyen Sehl ibn Abdullah et-Tustarî (Ö. 283) den de bu hususta fevkalâde bir hikâye anlatılmıştır. (4). Ahmed ibn Muhammed ibn Yâsin el-Herevî (Ö. 334) nin, Ebû Dâvûd'un bir çok hadisleri ezbere bilenlerden biri, hadis ilminde noksanlığa ve isnada müteallik hususlarda bilgili olduğunu söylediği zikrolunur (5). Al-Hâkim ebû Abdullah en-Naysâbüri (321-405) Ebû Dâvûd'un, zamanında bilâ tereddüt hadis imamı olduğunu beyan eder (6).

Ebû Dâvûd'un, Ahmed ibn Hanbel'e Sunen'i arzettiği; ve onun eseri beğendiği ve takdir ettiği söylenir (7). Sunen hakkında da zikre şayan bazı sözler söylenmiştir. Hattâbî (319-388), Ebû Sa'id ibnu'l-Arabî (246-340) nin "eğer bir kimse, Kur'an ve Ebû Dâvûd'un Sunen'inden başka bir bilgiye sâhip değilse bilgisi ona kâfidir" dediğini zikreder (8). Zeke-riyya es-Sâcî (220-307), "Allahın kitabı, dinin esası, Ebû Dâvûd'un kitabı ise islâmın mu-

(*) Bu makale, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 1952, XIV/3 de neşredilmiştir.

- (1) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhi Bağdâd (Kahire, 1349/1941), IX. 59; Nevevî, Tehzîbül'lesmâ, Neş. F. Wüstenfeld (Göttingen, 1842-7), S. 711; İbn Hallikân, I. 590; Subkî, Tabakât eş-Şâfi'ye el-kubrâ (Kahire, 1323-1334), II. 48; Yâfi'i, Mir'atu'l-canân (Haydarabad, 1334-9) II. 189.
- (2) Nevevî, 710; Zehebi, Tezkiretu'l-huffâz (Haydarabad, 1315), II. 153; Subkî, Tab., II. 48; İbn Hacer., Tehzîb et-Tehzîb (Haydarabad, 1325-3), IV. 172.
- (3) Nevevî, 710; İbn Hall., I. 590; Zehebi, Tez., II. 153; Subkî, İbn Hacer ve Yâfi'i.
- (4) İbn Hall., İbn Hacer ve Yâfi'i.
- (5) Hatîb., IX. 58; Nevevî ve İbn Hacer.
- (6) Nevevî, Zehebi ve İbn Hacer; Subkî, Tab., II. 49.
- (7) Hatîb, IX. 56; İbn Hall. ve Yâfi'i; Subkî, Tab., II. 48.
- (8) Nevevî, 711.

hafızıdır" der (9). Muhammed ibn Muhlid, Ebû Dâvûd Sunen'i inşad ettiği zaman onun muhaddislere Kur'an mesabesinde olduğunu, çünkü onun hakkında ihtilâfa düşmemiş olduklarını söylemiştir (10). Muhammed ibn İbrahim ibn Sa'id (204-290) Sunen'in sunnet hususunda en iyi bir eser olduğu görüşünü izah eder, Halaf ibn Kâsım (325-393) ise yine bu hususta onu, Buhârî'nin Sahih'ine tercih eder (11). Hattâbî, dinde, onunla mukayese edilebilecek hiç bir kitabın telif edilmediğine, Irak'ta, Mısır'da, Mağrib'te ve dünyanın bir çok taraflarında hiç bir kitabın bu kitap kadar büyük kabul görmediğine zâhib olmuştur (12)

Sunen, diğer kitaplar gibi, nesli takip ederek sahih isnad zincirleri vasıtasıyla rivayet edilmiştir. Başlıca Ebû Bekr ibn Hayr (502-575) tarafından Fihrisinde verilen tafsilâta bağlı kalarak nakille meşgul oldum, fakat bu tafsilât, daha (13) fazla, British Museum (14) (No. MHLXV) ve isnadı yalnız ilk cüz için veren Ahlwardt kataloğu (15) (No. 1246) na atfen John Rylands kataloğu (16) (No. 130) da kayıtlı ve aynı zamanda 1328 de Haydarabad'ta basılan ve beş eseri ihtiva eden bir ciltteki tafsilâtle tamamlanmıştır (17).

Zehebî (18), Sunen'i nakleden yedi isim zikreder: Ebû Sa'id ibnu'l-Arabi, Ebû Alî el-Lu'lu'î, Ebû Bekr ibn Dâsa, Alî ibn Hasan ibn Abd, Ebû Usâma Muhammed ibn Abdî'l-Melik, Ebû Sâlim Muhammed ibn Sa'id el Culûdî ve Ebû Amr Ahmed ibn Alî. İbn Hacer (19) Culûdî yerine Ebû İsi er-Remlî ve Ebu't-Tayyib Ahmed ibn İbrahim ibn Abdirrahman el-Esnânî'yi ilâve eder. Nevevî (20) Ebû Dâvûd'dan hadîs nakleden bazı kimselerden bahsetmekle beraber, ondan Sunen'i rivayet eden iki kişinin ibn Dâsa ve Lu'lu'î olduğunu söyler. İbn Hayr (21), yukarıda zikrolunanların dördünden bir rivayet zinciri verir: İbn Dâsa, İbnu'l-A'râbî, Remlî ve Lu'lu'î. İbnu'l-Abd'dan gelen bir isnad zincirine sâhip olan H. 4 ten başka diğer kaynaklar, yalnız Lu'lu'îye varan bir isnad kullanırlar.

Rivayetlerin izafî kıymetlerine bazı atıflar yapılmıştır. İbn Hayr, Ebû Alî el-Gassânî (427-498) nin "İbn Dâsa'nın rivayeti, çok geride olmayan Remlî'nin rivayeti ile en mükemmel rivayetlerdir" dediğini zikreder (22). Böyle bir otorite bu görüşe sâhip olunca Remlî'nin hiç hesaba katılmamış olduğunu bulmak garibtir. Subkî, İbnu'l-A'râbî'nin rivayetinde bazı kısımların terkedilmiş olduğunu zikretmekle beraber bunların hangi kısımlar olduğunu söylemez (23). İbn Hayr'ın da belirttiği gibi, Ebû Alî el-Gassânî, kendi nüshasını Ebû Muhammed eş-Şantacâlî (Ö. 436) nin Ebû Zerr (355-434) den rivayet ettiği nüsha ile mukayese ettiğini ve İbnu'l-A'râbî'nin, fiten, melâhim, hurûf ve hâtem denilen kısım (kitap)

(9) Zehebî, Tez., II. 154; Subkî, Tab., II. 49.

(10) Nevevî, 710; İbn Hacer, IV. 172.

(11) İbn Hayr, Fihris (Bibliotheca Arabico-Hispana, ÜX. ve X.) S. 107.

(12) Nevevî, 711.

(13) S. 102-8.

(14) 1) El-amam li-icâzi'l-himam, İbrahim İbn Hasan İbn Şihâbî'd-Din el-Kurdî el-Kürânî. (1025-1102) [H.1]. 2) Buyatu't-tâlibin, Ahmed en-Nahlî el-Mekki (Ö. 1130) [H.2]. 3) Kitâbu'l-İmdâd bi ma'rifeti ulivvi'l-isnâd, Abdullah ibn Sâlim el-Basrî el-Mekki (Ö. 1135) [H.3]. 4) Katfu's-samar, Sâlih ibn Muhammed ibn Nûh el-Umarî el-Fullânî (W. 1218) [H.4]. 5) İthâfu'l-ekâbir bi isnâdi'd-defâtir, Muhammed ibn Alî eş-Şevkânî (1172-1255) [H.5]. Köşeli parantez içindeki H. harfi ve No.lar, bu beş esere atfen kısaltma olarak kullanılacaktır. Rylands, No. 130, H. 3, S. 6 da verilen ve Abdullah ibn Sâlim'e varan bir isnada sâhiptir.

(15) Pars Secunda, codices arabicos complectens, 1846-1871.

(16) Mingana, John Rylands Etb. Arabça yazmalar kataloğu, Manchester, 1934.

(17) Verzeichniss der ar. Hdss. der Kgl. Bibliothek zu Berlin, 1887-1899.

(18) Tez. II. 153.

(19) Tehzîb, ÜV. 169.

(20) 709.

(21) S. 102.

(22) S. 106.

(23) Tab., II. 48.

ları, libâs'ın yarısını, bir çok sahife ve vudû; salât ve nikâh'tan bazı hadisleri terketmiş bulunduğunu söylemiştir. (24) Bu çok ehemmiyetli bir kısımdır. İbn Hayr, İbnu'l-A'râbî'nin terketmiş olduğu kısımların, mühim bir dereceye kadar Ebû Ömer ibn Hazm (284-350) tarafından Ebu'l-Kâsım Hamîd ibn Suvâbe — Remî (Ö. 320) — Ebû Dâvûd isnadiyle verildiğini söyler (25). Bununla beraber herhalde İbnu'l-A'râbî, terkettiği kısımlar kadar ilâvele-re de sâhiptir, çünkü İbn Hayr, Ebû Abdullah ibn Attâb (383-462) in bunlarla bir isnad verdiğini zikreder (26). Hacı Halife, İbn Kesir'in "Sunen-i Ebû Dâvûd'un rivayetleri çoktur, bazılarında bulunan bahisler diğerlerinde yoktur" (27) sözünü nakleder.

Nevevî, zikredildiği gibi, yalnız İbn Dâsâ ve Lu'lu'nin rivayetlerini biliyordu. Bugünlerde ise yalnız Lu'lu'î rivayetinin kullanıldığı görülmektedir. Munzirî (581-656) nin el-Muctebâ denilen bir muhtasarı yaygın olup yazma nüshaları muhtelif kütüphanelerde bulunmaktadır. (28) Fakat biz burada ancak bütün eserin nakliyle iktifa edeceğiz.

İbn Dâsâ'nın Rivayeti

İbn Dâsâ el-Basrî ile maruf Ebû Bekr Muhammed ibn Bekr Muhammed ibn Abdurrazzâk et-Tammâr, Ebû Dâvûd'un, meydana getirdiği Sunen'inin usûlü hakkında otorite olarak pek çok zikredilen bir kimsedir ve Ebû Alî el-Gassânî, onun rivayetini en mükemmel bir rivayet olarak telâkkî etmiştir. Bununla beraber biyografik eserler, garip bir şekilde onun hayatına ait fazla bir malûmat vermezler. Aşağıda verilen isnadlardan onun, 341 senelerinde Basra'da hayatta olduğunu öğreniyoruz.

İbn Hayr, bu rivayeti şeyh ve muhaddis Ebû Bekr Muhammed ibn Ahmed ibn Tâhîr el-Kaysî (29) (449-542) ye kendi orijinal nüshasından okuyarak almıştır. Şeyhinden rivayeti alışında (haddesenî bihâ) kullanır (30). Ebû Bekr ibn Tâhîr, Ebû Alî Hüseyin ibn Muhammed ibn Ahmed el-Gassânî (31) (427-498) den yine okuyarak almış ve rivayetinde (haddesenî bihî) kullanmıştır. Ebû Alî, Sunen'i, 453 senesinde Şâtıba'daki evinde Ebû Omer Yûsuf ibn Abdullah ibn Muhammed ibn Abd el-Barr en-Nemerî (32) (368-463) ye okuduğunu söyler. İbn Abd el-Barr'dan (ahbaranâ bihî) kullanarak alan Ebû Muhammed ibn Attâb (33) (433-520) rivayet etmesi için, (icazet) ile İbn Hayr'e vermiştir. İbn Abd el-Barr, 391 (34) senesinde, İbnu'z-Zeyyât ile maruf Ebû Muhammed Abdullah ibn Muhammed ibn Abd el-Mu'min ibn Yahyâ (35) (314-390) ya okuyarak almıştır. İbnu'z-Zeyyât, Basra'da 340 senesinde İbn Dâsâ'dan, İbn Dâsâ da Ebû Dâvûd'tan almıştır. İbn Abd el-Barr'dan itibaren (ahbaranâ) kullanılmıştır.

Rivayet ayrıca, İbn Hayr tarafından şeyh Ebu'l-Hasan Yûnus ibn Muhammed ibn Muğîs (36) (447-532) ten (munâvele) ile yâni İbn Muğîs'in nüshasının kendisine verilme-

(24) S. 105.

(25) S. 103.

(26) S. 106.

(27) III. 625.

(28) İbn Hall, I. 89; Tez., IV. 220.

(29) İbn Başkuval, Sila, No. 1180.

(30) Bu, Sunen'i alış tarzında, İbn Hayr'in normal ifade yoludur. Bu itibarla bunu tekrarlamaya lüzum yoktur.

(31) Sila, No. 326; Zehebi, Tez., IV. 30.

(32) Brock., GAT., I. 367, Suppe. I. 628.

(33) Sila, No. 744; Dabbî, Buğyatu'l-multamis, No. 986; İbn Ferhûn, El-Dibâcu'l-muzahheb (Kahire, 1329/1911), S. 150.

(34) Bak. Sahife

(35) Zehebi, Mizânul-İtidâl (Kahire, 1325), II. 75; İbnu'l-Faradî, Târîhu'l-ulemâ el-Endelus, No. 755; Dabbî, No. 882.

(36) Sila, No. 1403; Dabbî, No. 1500; İbnu'l-Abbâr, Mu'cam, No. 313.

Ebû Dâvûd isnadiyle tamamlandığına işaret edilmisti (60). Mevcut olan haberlerden başka bu isnad zinciri hakkında fazla bir şey söylenmemiştir; fakat Ebû Ali, Hamid'in, Remli'nin rivayetini nakleden iki kişiden biri olduğunu söyler, ihtimal bu zincirin bir kısmına delâlet eder. Biz, İbnu'l-A'râbi rivayetinde Ebû Ali - İbn Abd el-Barr - İbnu'l-Attâr, - Ebû Omer ibn Hazm (61) şeklinde bir isnad gördük. Ebû Ali, Hamid vasıtasıyla gelen rivayeti bu isnad zinciri ile almış olabilir. Fakat o bunu söylemez ve İbn Hayr da Remli'nin rivayetini Hamid vasıtasıyla aldığını hiç bir zaman iddia etmez. Bilhassa Remli'nin Ebû Dâvûd ile sıkı bir münâsebeti olduğu anlaşılınca, ehemmiyet bakımından ikinci derecede olduğu Ebû Ali tarafından ileri sürülen bu rivayete ait çok az kayıt yapılması acıptir.

Lu'lu'i'nin Rivayeti

Ebû Ali Muhammed ibn Ahmed ibn Amr el-Lu'lu'i el-Basri, rivayeti bâki kalan ve bu günlerde basılan bir kimsedir. Onun, Ebû Dâvûd'un vefat ettiği 275 senesi (62) Muharrem'inde rivayet olunan Sunan (63) baştan sona en son sahip olanlardan biri olduğu söylenir. Lu'lu'i'nin iki râvisi vardır: Biri, hakkında fazla bir malûmat bulamadığım Ebû Abdullah el-Huseyin ibn Bekr ibn Muhammed ibn Vazzân el-Basri, diğeri, Basra'da kadi ve hadiste itimad edilen bir kimse olarak şöhret kazanan Ebû Omer el-Kâsım ibn Ca'fer ibn Abd el-Vâhid el-Hâşimî (64) (322-413) dir.

İbn Hayr, Basri'nin nüshasını Ebû Bekr ibn Tâhir'den, o, Ebû Ali'den, o da Ebu'l-Abbâs el-Uzri (65) (393-478) ve Ebu'l-Velid el-Bâci (66) (403-474) den almıştır; bunlardan ikisi, yani İbn Tâhir ve Ebû Ali (ahberâni bihâ) kullanmışlardır. Uzri ve Bâci, Ebû Zerr Abd Ahmed ibn Muhammed el-Herevi (67) (355-434) den, o, Basri'den, o, Lu'lu'i'den, o da Ebû Dâvûd'tan almıştır, rivayetin her merhalesinde (ahberanâ) kullanılmıştır. İbn Hayr, ayrıca icâzetle şeyh Ebu'l-Hasan Ali ibn Abdullâh ibn Nevhib (68) (441-532) den almıştır. İbn Mevhib, yukarıda verilen isnadla Uzri ve Bâci'den almıştır.

Hâşimî'nin nüshası, daha çok değişik râvilere sahiptir. İbn Hayr, (munâvala) ile fakih ve kadı Ebû Bekr Muhammed ibn Abdullâh ibnu'l-A'rabi (69) (468-543), Ebu'l-Hasan Abbâd ibn Sarhân el-Ma'âfiri (70) (464-543) ve Ebû Abdullâh Muhammed ibn Abd er-Razâk ibn Yûsuf el-Kelbi (71) (479-563) den almıştır. Bunların hepsi zâhid ve imam Ebû Bekr Muhammed ibnu'l-Velid el-Fihri et-Turtûsi (72) (450-520) den, o da 478 senesi Şevval'inde Basra'da Ebû Ali Ali ibn Ahmed ibn Ali et-Tusteri'den almıştır. Tusteri Hâşimî'den, o, Lu'lu'i'den, o da Ebû Dâvûd'tan almıştır. İbn Hayr'in nakli nasıl aldığını belirten ifadesinden sonra her merhalede (ahberanâ) kullanılmıştır. İbn Hayr, daha sonra Kelbî'nin divân ismini verdiği Sunan'ı 512 senesi Ramazan'ında dinlediğini ve kendisi okuyan kimseler için Turtûsi'nin orjinalini elinde bulduğunu zikreder (73).

(60) Bak, S. Faradi, No. 387, Hamid'in seyahatından, Ebû Bekr ibn ebi Dâvûd ile karşılaşmış ondan hadis dinlemesinden bahseder, fakat Remli ile karşılaşmışını zikretmez.

(61) Bak, S.

(62) Matbu Sunan nüshasının başında, Kahire, 1348/1930.

(63) Sem'âni, Ansâb, 496b.

(64) Ansâb, 587b; Yâkût, Geogr. Wörterb., IV. 484; Subki, Tab., III. 12, ona, râvi es-Sunan der.

(65) Sila, No. 139; Geogr. Wörterb., II. 582.

(66) Geogr. Wörterb., Zehabi, Tez., III. 349.

(67) Tez., III. 284.

(68) Sila, II. 419.

(69) Fihris, 105, yanlış olarak Adeni der. Bak, İbn Hall, III. 12; Sila, No. 1181; Tez., IV. 86; Makari, Analectes, I. 477; Dibâc, 281; İbn Hacer, Lisânu'l-Mizân, V. 234.

(70) Sila, No. 970.

(71) Sila, No. 1187.

(72) Geogr. Wörterb., III. 529; Dibâc, 276.

(73) Fihris, 105.

Biraz önce verilen isnadda, İbn Hayr tarafından zikrolunan İbnu'l-A'râbî, rivayeti, (hâddesenî bihâ) kullanarak, Bağdad'ta yerleşmiş bir Şâfiî doktoru olan şeyh, fakih, imâm ve zâhid Ebu'l-Hasan Ali ibn Sa'îd el-Abdarî el-Endelusi (74) (Ö. 491 den sonra) den almıştır. Abdari, şeyh, imam ve hâfız Ebû Bekr Ahmed ibn Ali ibn Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî (75) (392-463) den, o da Hâşimî'den almıştır ve her ikisi tarafından da (ahberanâ) kullanılmıştır. İhtimal daha fazla açıklanmağa lüzum kalmadığı için, Hâşimî'nin Lu'lu'f-den, Lu'lu'f'nin Ebû Dâvûd'tan aldığı rivayete (an) kullanılmıştır.

İbn Hayr aynı zamanda, icâzetle beraber rivayeti, Şeyh Ebu'l-Haccâc Yûsuf ibn Ali İbn Muhammed el-Kaffâl (76) (Ö. 542) dan almıştır. Kaffâl, şeyh Ebû Muhammed el-Kâsım ibn Ali el-Harîri (77) (446-516) den almış ve Harîri'nin, şeyh Ebu'l-Hasan Muhammed ibn Ali es-Sirâfi'den alırken nakilde kullandığı gibi (ahberanâ) kullanmıştır. Her defasında (an) kullanılmak suretiyle Sirâfi, Hâşimî'den, o, Lu'lu'f'den, o da Ebû Dâvûd'tan almıştır.

Ahlwardt, No. 1246 nin verdiği bir isnadda, Târik ibn Mûsâ ibn Ya'îş el-Mahzûmî, 504 senesi Ramazan'ında, Alexandria'da, Sunen'in ilk cüz'ünü, Turtûşî'den aldığını söyler. Bu isnadda (ahberanâ) kullanılmıştır. Buna göre Ebû Dâvûd'a varan isnad zinciri, İbn Hayr tarafından verilen zincirin aynıdır.

Hâşimî'nin nüshası için verilen ilk isnadla ilgili diğer isnadlar da vardır. H. 4, S. 17, bunlardan birini, Ebu'l-Futûh Nasr ibn Muhammed ibn Ali el-Husrî (78) (Ö. 619) den Ebû Tâlib Muhammed ibn Muhammed (? Ali) ibn ebi Zeyd el-Alevî (79) (Ö. 560) - Hâşimî - Lu'lu'f - Ebû Dâvûd zinciriyle verir, bu isnadda, Lu'lu'f ile Ebû Dâvûd arasındaki (an) müstesnâ, her seferinde (ahberanâ) kullanılmıştır. Fakat mezkûr kaynağın, Alevî'nin, Sunen'i Tustârî'den, onun da Hâşimî'den aldığını şüphesiz olarak ifade etmesi icabederdi. Alevî, Hâşimî ile karşılaşmamıştır. H. 5, S. 42 nin Husrî (80) - Alevî - Tustârî - ... Ebû

Dâvûd zinciriyle her defasında (an) kullanarak verdiği isnad bunu gösterir. Yine aynı kaynak, yalnız (an) kullanılmak suretiyle Omer ibn Abd el-Mecîd el-Meyyânîşî (81) (Ö. 579) - Ebu'l-Muzaffer (82) Muhammed ibn Ali eş-Şeybânî et-Taberî - Muhammed ibn İbrâhim el-Bağdâdî (83) (Ö. 516) - Tustârî - ... şeklinde isnadın başka bir varyantını vermiştir.

H. 1, S. 7; H. 2, S. 16; H. 3, S. 6, 37; British Museum ve Jhon Rylands kütüphanelerindeki yazmalar, Ebû Dâvûd'tan Ebû Hafs Omer ibn Muhammed ibn Ma'mer ibn Tabar-zaz el-Bağdâdî (84) (516-607) ye varan tamamiyle aynı isnad zincirine sâhiptirler. Ebû Hafs, Sunen'i İbrâhim ibn Muhammed ibn Mansûr el-Kerhî (85) (Ö. 537, 538) ve Ebu'l-

(74) Sıla, No. 903.

(75) Başka malûmat için bak: E. I. II. 929.

(76) İbnu'l-Abbâr, Tekmilâ, No. 2076; Dabbî, No. 1446.

(77) Bu şahıs Makâmât'ın müellifidir, bak: S.

(78) Tez., IV. 169; İbn Hacer, Lisân, V. 365.

(79) Mizân, III. 131; İbn Hacer, Lisân, V. 365; Mizân, onun 550 den sonra, İbn Hacer, 555 te işittiğini söyler.

(80) Matbû nüshada Hadramî'dir.

(81) Georg. Wörterb., IV. 709.

(82) Matbû nüshada Ebu'l-Zafer'dir.

(83) Sefadî, S. 350.

(84) Georg. Wörterb., II. 522, H. 1-5 ve John Rylands elyazması, nakli birkaç asır uzatır. Ebû Hafs, İbn Hayr'e oldukça yakın bir zamanı temsil eder. Bu sebeple daha uzağa gitmemeye elverişlidir. Husrî'den daha uzağa gitmemek hususunda da aynı yol takip edilmiştir.

(85) Georg. Wörterb., IV. 143. H. 1, H. 2 ve B. M., MDLXV, künye olarak Ebu'l-Bedr; Rylands, 130, Ebu'l-Velîd; Yâkût, Ebû İshâk verir.

Feth Muflih ibn Ahmed ibn Muhammed ed-Devmi (86) den almıştır. B. M., bazı cüzlerde okunuşların aynı fakat diğer bazılarında farklı olduğunu söyler. H. 1, H. 2 ve Ryland herhalde her bir şahıstan alınan kısımları kastederek Ebû Hafs'ın onlardan almış olduğu nüshada (mulaffakan) kelimesini kullanır. H. 1 ve H. 2 (semâ'an aleyhimâ) ibaresini ilâve eder. İki şeyh (Kerhî ve Devmî), rivayeti, el-Hatîb el-Bağdâdî (87) den, o, Hâsimî'den, o, Lu'lu'î'den, o da Ebû Dâvûd'tan almıştır. H. 1 ve Ebû Hafs'ın, bütün eseri iki şeyhten aldığı ilâve eden M. M. baştan sona kadar (ahberanâ) kullanır. H. 2 ve Rylands, ilk iki merhalede (ahbaranâ bihî) diğer ikisinde (an) kullanır. Rylands, nihayette (ahberanâ), H. 2, (ahberanâ bihî) kullanır ve her ikisi de Lu'lu'î'nin bütün eseri işittiğini ilâve eder. H. 3, yalnız (an) kullanır. 50 nci sahifede diğer bir isnad verirse de farkları, mevzuumuza tesir etmez.

H. 5, S. 42, tek başına zikredilen Kerhî müstesnâ, verilen isnada uygun beş isnad verir. Burada yalnız (an) kullanılmıştır. H. 4, S. 18, Ali ibn Huseyn ibni'l-Mukir'den El-Fadl ibn Sehl el-İsferâ'ini (88) (Ö. 548) - Hatîb şeklinde ve yukarıda verilen isnadla Ebû Dâvûd'a varan bir isnad vermiştir. Burada da yalnız (an) kullanılır.

İbnu'l-Abd'in Rivayeti

Ebu'l-Hasan Ali ibnu'l-Hasan ibni'l-Abd, Zehebi'ye göre, Ebû Dâvûd'un Sunen'ini nakleden yedi kişiden birisidir; fakat H. 4, S. 18, isnadı ona kadar vardiran bulduğum yegâne kaynaktır. Ebu't-Tâhir es-Silâfî (90) (Ö. 576, 578), rivayeti, Gâlib ibn Ali Gâlib'ten, o, Muhammed ibn İsmâ'il el-Astarâbâzî (91) (Ö. 468) den, o, Abdullah ibn Muhammed ibn İbrahim el-Esedî'den, o, İbnu'l-Abd'ten, o da Ebû Dâvûd'tan almıştır. Bu isnadda yalnız (an) kullanılmıştır. Ne yazık ki bu isnad zinciri hakkında fazla bir malûmat bulamadım. Ancak 275 te ölen Ebû Dâvûd ile 576 veya 578 de ölen Silafî arasında sadece dört kişinin bulunması dolayısıyla bu isnad, âli bir isnad gibi görünmektedir. Eğer bu isnad noksansız sahih bir isnad ise aradaki şahısların çok uzun yaşamış olmaları lâzımdır.

NETİCE :

Yukarıda verilen isnadlarda zikre şayan bazı hususlar vardır. Ebû Muhammed ibn Attâb, Mekki ibn ebî Tâlib'den gelen İbnu'l-A'râbî'nin rivayeti için icâzet aldığı söyler. Fakat ibn Attâb, Mekki öldüğü zaman dört yaşında idi, rivayette (ahberanâ bihî) kullanır. İbn Hayr da Muslim'in Sahih'ini (92) ve Tirmizi'nin Sunen (93) ini icâzetle Mekki'den aldığı için ona itimad etmiştir. Tirmizi'ye atfen ibn Hayr, Mekki'nin, kendi elyazısıyla, ibn Attâb için yazmış olduğu bir icâzet aldığı söyler. Keza ibn Başkuvâl da Ebû Muhammed'in Mekki'den icâzet aldığı bildirir (94). İbn Ferhûn, Ebû Muhammed'in babası, Ebû Abdullah ibn Attâb'ın Mekki'den (95) ve İbn Hayr'da, Ebû Muhammed'in, İbnu'l-

(86) B. M., MDLXV de Rûmî'dir.

(87) Rylands, 130 (363b nin kenarında); yazmanın Hatîb'in başkanlığı altında bölümleri belirtilen Sunen'in bir nüshası olduğunu söyler.

(88) İbn Hacer, Lisân, IV. 442. Burada İbnu'l-Mukir'in İsferâ'ini'den icâzetle en son nakleden kimse olduğu zikredilir.

(89) Tez, II. 153.

(90) Tez, IV. 90; Gâye, No. 472; Geogr. Wwrterb.

(91) Ansâb, 30 âb; Subkî, III. 48.

(92) Fihrist, 100.

(93) Aynı eser, 120.

(94) Sila, No. 744.

(95) Dibâc, 274.

'Arâbî'nin rivayetini hem babasından ve hem de Mekki'den naklettiğini söylerler. Keza İbn Hayr, onun, Müslim nüshalarının (96) rivayetlerinden birini ve Nesâ'î nüshalarından üç rivayeti babasından nasıl naklettiğini anlatır (97). Bu itibarla insan İbn Hayr'ın nakil meselesini anlatışında bir basamağı unutup unutmadığını kestiremez. Fakat bu, o kadar ehemmiyetli değildir. Ebû Muhammed'in, Mekki'den Tirmizî'nin nüshasını alması hususunda verilen tafsilât ihtimale tamamen uygundur. Bu, icâzetin münâvele ile birleşmiş en yüksek bir şeklidir (93). Bazı kimselerin "fulana ve onun hâmil olduğu kimselere icâzet verdim" yahut "Sana, senin çocuklarına ve ilâ nihaye nesline izin verdim" (99) gibi tâbirlerle icâzeti tasvip etmek istemeleri nazarı itibare alındığı zaman anlarız ki eğer Mekki, yaşı okumağa ve ezberlemeğe müsait olsa veya olmasa da hiç olmazsa arkadaşının hayatta olan küçük oğluna icâzet vermesi kötü bir şey sayılmaz. Ve eğer Mekki, daha çok yaşlandığı zaman okuyabileceği yazılı bir metinle onu ortaya koydu ise her hangi bir mahzur izale edilebilir.

Lu'lu'nin rivayetini el-Hatîb el-Bağdâdî'den alan Kerhî, Hatîb'in ölümünden 74 - yahut 75 sene sonra ölmüştür. Onun doğum tarihi hakkında bir şey bulamadım, bununla beraber, Hatîb'den nakli alabildi ise, onun çok yaşlı bir şahıs olarak öldüğü anlaşılır. Buna göre Kerhî'nin, öldüğü zaman 90 yaşında olduğunu farzederek Hatîb'den rivayeti alması için hiç bir sebep yoktur. Fakat Sunen'i nakille şöhret kazananlardan İsfarâ'îni, Hatîb'in ölümünden 85 sene sonra ölmüştür. Arada bir mutavassıt halka terkedilip edilmediğine merak edilir.

Daha mühim bir mesele, İbn Abd el-Barr'ın, İbn Dâsa'nın rivayetini, 390 senesinde ölen İbnu'z-Zeyyât (100) hakkında tarih veren yegâne kimsedir ve katî bir lisanla, onun, 17 Rebi'ul-âhîr 314 te doğduğunu ve 15 Receb 390 da Çarşamba günü öldüğünü söyler (101). Bu, insana İbnu'l-Faradî'nin doğru, hatanın ise 391 tarihinin zikrinde olduğu hissi- ni verir. İbn Abd el-Barr'ın, İbnu'l-A'râbî'nin rivayetini 391 senesinde İbnu'l-Attâr'dan aldığı söylenir. İbn Hayr, hafızasındaki şeyleri birbirine karıştırabilir mi? 391 senesi, İbnu'l-Attâr'dan haberin alındığı tamamen muhtemel olan bir tarihtir. Bu tarih, İbn Abd el-Barr'ın, Sunen'in rivayetini aldığı tarih olarak kabul edildiğine göre, basit olarak, İbn Hayr'ın, hatasına dikkat etmeksizin, bu tarihi İbnu'z-Zeyyât hakkında ileri sürebilir mi?

Harîrî'yi, Lu'lu'nin rivayetini nakledenlerden biri olarak bulmak da enteresandır. Makâmât'ın müellifini, bir hadis kitabının râvisi olarak bulmak her nedense beklenmez, fakat olmaması için de hiç bir sebep yoktur. Makâmât'ın kendisi, bu mevzuda onun bilgisine şahadet eder. İbnu'l-Abbâr (102), Harîrî'den İbn Hayr'e nakleden Kaffâl'ın, 512 senesinde şarktaki seyahatinden İspanya'ya döndüğünü ve memleketinden uzakta iken Muslim'in Sahîh'ini ve Harîrî'nin Makâmât'ını aldığını söyler. Hattâ İbn Hayr, bu hususta daha vâzih malûmat verir. 534 senesi Zu'l-Ka'de'sinde, Almeria'daki dükkânında Kaffâl'a okumak suretiyle, Harîrî'nin 50 Makâmât'ını nasıl aldığını anlatır. Kaffâl ise onları Harîrî'ye okuduğunu ve 504 senesi Şevval'inde Bağdad'taki evinde birden fazla dinlediğini söyler (103). Bunlar, Kaffâl'ın Harîrî ile sıkı bir temasta olduğunu ve böylece dinlemek fırsatını bulduğu her hangi bir şeyi nakletmeğe hazır bulunduğunu ortaya kor. Bir başka yerde İbn

(96) Fihris, 101.

(97) Ayni eser, 111.

(98) İbnu's-Salâh, Ulûm, 160.

(99) Ayni eser, 156.

(100) No. 755.

(101) Mizân, II. 75, ve Dabbi, No. 882, tarih vermez.

(102) Tekmilâ, No. 2076.

(103) Fihris, 387.

Hayr, Kaffâl'dan, Harîrî'nin 50 Makâmât'ını, nesir ve nazım halindeki diğer eserlerini ve şeyhlerinden naklettiği şeyleri aldığı söyler (104). Bu böyle olunca, Sunen'i Ebû Dâvûd'u, son gruba dâhil eserlerden biri olarak kabul edebiliriz.

Naklin bazı tafsilâtı hakkında tek tük sualler ileri sürülebildiğine göre, birbiriyle münâsebeti olan isnad zincirlerinin çeşitli halkalarındaki ölçülü hususların müessir olduğuna dikkat etmek lâzım gelir. İsnadlarda (an) nadiren görünür. Görüldüğü zaman, insanların, birbirinden nakille alâkalı olduğu maruf yerlerde normal olarak kullanılmıştır. Bazı yerlerde (ahberanâ, ahberanî, haddesenî) gibi kelimeler kullanılır, yahut râvi, mevzuyu şeyhine nasıl okuduğunu veya okunanı nasıl dinlediğini anlatır. Veya icâzet aldığı ve yahutta metni (munâvele) ile aldığı söyler. Diğerlerinden öğrenmeğe ve naklin sıhhatini garanti etmek maksadiyle hesabedilen tanınmış metodlarla öğrendiklerini devam ettirmeğe hevesli kılan muhtelif yaşlardaki kimselerin samimiyetleri takdir olunur.